

— Vi ste predsednik Komisije za idejno-političko delovanje i kulturu u Centralnom komitetu Saveza komunista Hrvatske i član ste radne grupe Predsedništva Saveza komunista Jugoslavije za donošenje dokumentata o kulturnoj politici za X kongres i, rekao bih, ne manje značajna funkcija — vaspitač mlađe generacije: docent na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Molio bih Vas da, kao član radne grupe Predsedništva, kažete od kojih ste principa pošli pripremajući taj dokument?

— Principi politike Saveza komunista u sferi kulture, duhovnog stvaralaštva, zapisani su u Programu Saveza komunista Jugoslavije. Njih ne bismo trebali dovoditi u pitanje. Ali, Program je, ipak, s obzirom na ono što se u našem društvu događalo u petnaestak godina od njegovog donošenja, a odnos se na društveni položaj kulture, nedovoljan, nepotpun za današnje prilike, primjerice, u Programu se insistira na razvoju samoupravljanja u oblasti kulture, ali konkretno se govorи jedino o djelovanju savjeta u kulturnim ustanovama. A savjeti nisu pokazali neke veće rezultate; više su pogodovali tendencijama određene privatizacije samoupravljanja, njegove zloupotrebe u cehovske, staleške, grupno-monopolske, klikaške svrhe. Danas je u našem društvu osnovno, i u tome je smisao ustavne reforme kulture, povezivanje duhovne sfere društva sa materijalnom sferom. Stoga treba formulirati aktuelne ciljeve kulturne politike, koje principi iz Programa SKJ smještaju u današnji nivo razvoja socijalističkog društva.

— Da, Vi ste jednom rekli: »Ne samoupravljanje u kulturi, nego kultura u samoupravljanju.«

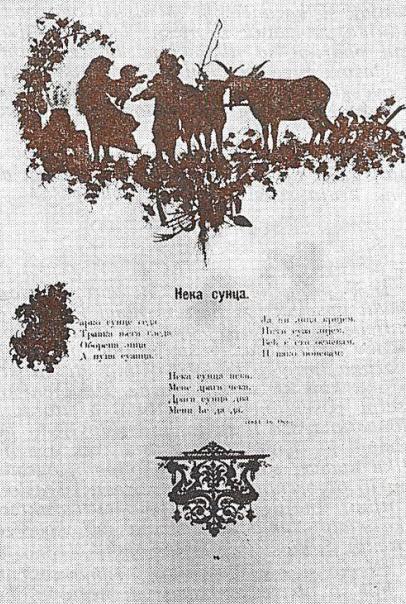
— Upravo to. Kultura, kao i sve djelatnosti koje, najčešće, zbirno nazivamo društvena nadgradnja, od posebnog je društvenog interesa. Ako ostaje u rukama samo onih koji su profesionalno smješteni u kulturi, čije je radno mjesto тамо, samoupravljanje pogoduje birokratskom, tehnomenadžerskom ili uopće grupnovlasničkom monopolu. Bitne su spone između cjeline društva i kulturne sfere i bitno je uključivanje kulture u cijelokupnu društvenu reprodukciju, uz iskopčavanje posrednika, od kojih je glavni dosad bila država. Izgradnjava tih odnosa — a oni se ne mogu temeljiti na tržištu, odnosno samo se djelično mogu temeljiti na djelovanju tržišta — pretpostavlja takav mehanizam samoupravljanja, i za kulturu i u kulturi, koji stvaraće sredstava u društvu stavlja u položaj da mogu i tu svoja sredstva kontrolirati, ali koji, na drugoj strani, one koji u kulturni stvaraju i koji su za oblast kulture, uvjetno rečeno, neposredni proizvođači stavlja u položaj da su potpuno ravnopravni, da nisu u najamnom odnosu. To je ono što je Ustav — da li najzgodnije — nazvao: slobodna razmjena rada. Mi moramo više govoriti o kulturi u samoupravljenju društva, u samoupravnom razvoju, nego o samoupravljanju u kulturi, ako imamo na umu negativne tendencije privatizacije pod firmom samoupravljanja...

— A zar ne mislite da je u Programu pojam kulture nekako sužen, da se više govorи, u stvari, o umjetničkom stvaralaštvu, a ne o celini kulture, kulturi rada, kulturi ponašanja, kulturi politike, kulturi stvaralaštva ne samo u oblasti duhovne nadgradnje...

— U pravu ste. Naše spoznaje sazravaju. U Programu SKJ kultura se pretežno tretira kao jedan sektor, kao niz institucija, kao niz djelatnosti. Međutim, kultura je, u najširem smislu, način života. Kultura je sadržaj ljudske svakidašnjice. Mogli bismo reći da je kultura i sve ono što je duhovna

STIPE ŠUVAR O KULTURNOJ POLITICI

Objavljujemo integralan tekst razgovora sa Stipom Šuvarem, čiji je deo objavljen u emisiji RTV Beograd »Kultura danas« 4. januara 1974. godine. Pitanja je postavljao urednik emisije Ljubomir Milin

(ekspozicija muzeja grada novog sada — depadan sremski karlovci)

proizvodnja u društvu. Ali i izrada materijalnih predmeta je takođe kultura. I mi moramo težiti i za tretmanom kulture koji ja ne bih svodio samo na niz institucija, na jedan institucionalni mehanizam, niti na neke sektore za koje se u društvu brine jedan segment, bilo koji segment. Zbog nasljeđa klasnog društva, to je uvijek bila neka duhovna elita. Danas je za nas osnovno da se broj onih koji se »brinu« o kulturi proširi, da svi ljudi dobivaju ljudsku perspektivu.

— Upravo ja Vas to pitam zbog toga jer je sâm sadržaj revolucije — kulturni čin. A istinsko samoupravljanje je, mislim, najviši izraz kulture i kulturne politike.

— Svakako.

— Da se vratimo na Program SKJ. Koje bi Vi osnovne postavke — mislim da ih ima deset, dvanaest, ne znam tačno — iz Programa, sada u ovom trenutku izdvojili, istakli, kojih moramo da se pridržavamo, koje će se naći u dokumentu?

— Posebno bih istakao princip da se duhovno stvaralaštvo sve više treba oslobođati klasnih determinanti i ograničenja, pod uvjetom da je to u funkciji historijskog procesa oslobođanja rada i, kako je Ustavom zapisano, podizanja kulture radnih ljudi. Zatim, princip da Savez komunista i organizirane socijalističke snage u našoj zemlji vode neprestano idejnu borbu u kulturnoj sferi na afirmaciji marksističkog pogleda na svijet i afirmaciji vrednoga socijalističkog humanizma, ali da se ne ponašaju kao dogmati, sudac u tom smislu da prosuduju koje škole, stilovi, postupci umjetničkog stvaranja i slično, da se ne ponašaju sa potcenjivanjem prema kulturnoj baštini prošlosti. U tom smislu Program direktno osuđuje, kao neuko, primitivno i promašeno, apriorno odbacivanje dragocjenih kulturnih tekovina prošlosti, bez obzira u kojim su historijskim okolnostima nastale i u kojem klasnom društvu.

Iz slova i duha Programa proizlazi i zadatak Saveza komunista da se suprotstavlja apstraktnim koncepcijama slobode stvaralaštva u jednom društvu koje je još komećime klasno raspolučeno, u kojem je čovjek, kako bi Marx rekao, ropsko ugnjeteno i prezreno biće. Dakle, idejna borba i u smislu suprotstavljanja, ne samo apstraktnim, nego često i klasno ograničenim, s obzirom na historijsko nasljeđe klasnog društva, koncepcijama slobode stvaralaštva, slobode kulture. Radi se o slobodi za svakog čovjeka kao stvaraoca, bez obzira da li je on neposredni proizvođač materijalnih ili duhovnih dobara. Naš je ideal, zapisan i kod Marxa, da u komunizmu čovjek bude svestrani stvaralač, od čega smo mi još uvjek daleko. Jer, apstraktne koncepcije o slobodi stvaralaštva zapravo su jedna zgodna platforma i za nastupanje svega onoga što je u programu imenovano kao antisocijalističko...

— Spomenuli ste princip slobode stvaralaštva. U Programu se kaže: »Savez komunista se zalaže za stvarnu slobodu stvaralaštva« i dodaje, malo dalje u tekstu, »a protiv zloupotrebe slobode stvaralaštva«. Od Programa nas deli petnaest godina. Principi stoje i mogli bismo i sada da ih potpišemo. Sta se to dogodilo da ih se nismo pridržavali?

— Prvo, popustila je djelatnost onih snaga koje su u Partiji i izvan nje doista stajale na komunističkim, marksističkim pozicijama u smislu vođenja idejne borbe na kojoj Program insistira. Da budem grub: mi smo dopustili da mnoge stvari krenu niz brdo. I u Partiji i u okviru organiziranih socijalističkih snaga prevladala je filozofija nemiješanja: izostajala je stvaralačka borba mišljenja, koja bi pomagala da se stvari raščišćavaju i da se u sferi kulture razara sve ono što je negativno naslijedje kladske historije i što se i danas u tom smislu reproducira iz podjele rada na intelektualni i fizički, iz elitnosti i aristokratičnosti kulturnih institucija, iz određene svijesti intelektualnih radnika o posebnosti u društvu, o tome da je bitno da čuvaju svoje određene privilegije, a ne da se bore da svim ljudi postanu posjednici materijalnih i duhovnih tekovina društva.

Druge, od vremena oružane pobede socijalističke revolucije do danas nismo dovoljno činili na marksističkoj revalorizaciji kulturne baštine, kulturne prošlosti, pa i cijele naše prošlosti. I zbog toga su u nas produžile da egzistiraju mnoge snage, odnos, pogledi koji su na liniji građanskog pristupa kulturi, građanskog pozitivizma u kulturi, exoteričnog kritičkog postavljanja prema kulturi, umjesto marksističkog. A to je bilo onda spojeno sa onim o čemu smo prije govorili: sa mogućnošću da se samoupravljanje, onakvo kakvo je bilo, u sferi kulture privatizira, pa i određenom ofanzivom malograđanskih snaga u kulturi. Mi smo suočeni sa time, da mnogo više

aktiviramo marksističke, komunističke snage u kulturi, a, s druge strane, da suzbijamo malograđanske. Pretpostavka je za to i ustavna reforma kulturne sfere...

— *Gradanska svest bila je prisutna u različitim pojavnim oblicima — nacionalizam, nihilički nipođaštavanje, da ne nabrajam dalje. Pored tih opasnosti, što su još uvek prisutne, koje nam opasnosti još prete?*

— Prijeti nam opasnost da dogmatske snage i svijest, koje i u Partiji imaju uporišta, vrše pritisak, da nas pod firmom bore za idejnost, za revoluciju, za čuvanje njezinih tekovina, njezinih vrednota, za marksistički odgoj novih naraštaja, za to da se sve stvari i pojave stave na svoje mjesto, da se kaže popu pop, a bobu bob — vraćaju prema postupcima i formulama koje u našem komunističkom pokretu nikad nisu imale neko veće uporište, a koje su u međunarodnom radničkom pokretu poznate pod imenom ždanovizma i staljinizma. Mi moramo biti budni i na tom poprištu. Tim tendencijama ne smijemo ni u jednom trenutku ni u čemu povlađivati.

Svatko u nas ima pravo na društvenu kritiku, pa i na kritiku umjetničkih tvorenina i rezultata. Kritiku može upućivati i bilo koja organizacija Socijalističkog saveza iz bilo kojeg našeg sela, ali da to automatski ne shvaćamo kao autentični izraz interesa i gledanja društvene baze, nego da to uzimamo kao povod za diskusiju, ne povlađujući a priori svakoj takvoj mogućnoj kritici da nešto u kulturi i umjetnosti nije u redu. Ne radi se tu o pitanju stručnosti i kvalificiranosti, nego se radi o društvenom sadržaju: za što jesmo i za što se moramo boriti. I kao što god moramo podupirati sve ono što u kulturi afirmira ljudsko, humanističko, socijalističko, tako smo isto dužni boriti se za razbijanje primitivne svijesti i mentaliteta, kojih, dakako, ima u obilju i u društvenoj bazi i iznad i izvan nje. Zbog toga je najvažnija javna kritička djelatnost, funkcioniranje javnog socijalističkog mišljenja, u kojem će se javljati i najmisaojni, kreativno najjači ljudi, a ne stajati po strani i izigravati salonske, fine komuniste, koji, eto, neće da se hvataju u koštac i sa određenim simptomima primitivističkog ponašanja i gledanja.

— *Pa da, Program govori o neprekidnoj potrebi da se razvija kritička svest, ja bih rekao marksistička kritika ili materijalistički pogled na svet. Očigledno je da smo tu podbacili. Šta učiniti da se ta kritička svest podigne na viši nivo?*

— Ako je niječ posebno o kritici umjetnosti svih oblika i o kritici u društvenim znanostima, onda bih se usudio reći da su mlađe generacije kritičara u nas gotovo izgubljene za marksizam. Pasivnost Partije i onog što ona ima u svom okrilju, kao naj-sposobnije i najkreativnije pogodovala je tome da su se kritičari dobrim dijelom formirali u duhu građanskog estetičarskog pozitivizma, da su marksizam otpisali kao tobože zastarjelo učenje, a da pošteno u njega nisu ni zavirili i da nisu svijesni činjenice da je to u našoj epohi dominantni pogled na svijet i dominantno, superiorno duhovno učenje.

Iz toga treba povući pouke: treba se boriti za ljudi, treba se boriti, naročito, za nove, mlađe generacije koje pristaju, koje u početku mnogo hoće i mnogo plemenitog i stvaralačkog buntovnog u sebi nose, ali se moraju silom prilika uklapati u malograđanske žabokrećine, doći u pozicije kruhoborstva i pisati prema sterilnim kalupima, preživljelim čak i u građanskom društву.

Privatizacija u kulturi rađala je i nazdravičarsku kritiku, koja u nas još prevlada. Mi danas ne bismo dolazili u situaciju da određene društvene organizacije i politička rukovodstva interveniraju, protestiraju i postavljaju se i u ulogu, što je ne-

opravdano, estetskog suca, kada bismo u profesionalnoj kritici imali više poštenog pristupa stvarima i sa idejne strane. Veličani su, na primjer, kazališni komadi, koji mnogo ne vrijede, a idejno su na sumnjivim pozicijama. I kada to nitko nije htio da kaže, i da se na tome angažira profesionalna kritika, onda se javljalo društveni pritisak da se stvari razjasne.

Postoji i treća vrsta kritike, kritika ne-upućenih, koji za sebe a priori svojataju pravo čuvanja revolucije, a ja mislim da revoluciju čuvaju oni koji je razvijaju, a ne oni koji su na nečem i negdje već zastali, okreću se prema prošlosti i nužno postaju konzervativni. Svi smo mi, dakle, čuvari revolucije jedino ukoliko je razvijamo dalje. Radi se i o istupima bukača, vikača, linijaša koji su na liniji u svakom trenutku, pa ma o čemu se radilo, i ma koliko stvari razumjeli ili ne. Ta bukačka kritika vuče na određene vrste društvene represije, a naš komunistički pokret niti je za to, niti može biti. Mislim da takva kritika daje hrane i malograđanskim optužbama da je staljinizam uskrnuo, da zabranjujemo mnoge stvari. To su, dakako, lažne optužbe. Evo primjera: poslije političkog obračuna s nacionalizmom u Hrvatskoj, u 1972. godini izšlo je oko šest i po hiljada knjiga i drugih publikacija. A pod udar zakonskih paragrafa došle su dvije takve jedinice od ukupno, ponavljaju, šest i po hiljada. Ipak, u nas je u posljednje vrijeme — ja ću biti iskren — došlo do nekih postupaka i potresa, koji se ne mogu uzeti kao pravilo, već više kao izrazi određene nespremnosti organiziranih socijalističkih snaga u našoj zemlji da u svakom trenutku reagiraju onako kako je i u Programu Saveza komunista zapisano... Recimo, ima slučajeva da ljudi traže zabranu određene knjige, skidanje sa televizije određene emisije, ili neke emisije za koju se zna da je pripremana, a da oni koji to traže nisu to ni čitali, ni gledali. Moramo, uostalom, imati povjerenja u radnog čovjeka, u mase, u široku javnost. Ne može jedan loš film, jedna loša knjiga skrenuti čovjeka sa socijalističkih pozicija. Biti ili ne biti na socijalističkim pozicijama određeno je mnogo bitnijim stvarima u životu i društvu. Ja se slažem s tim da je to vrlo osjetljivo, naročito s obzirom na nove naraštaje. Ali, baš ako to ćime smo nezadovoljni, iskoristimo za javnu debatu, pokažemo što je što, i što tu nije u redu, onda smo tek postigli ono za čim težimo, i rast će socijalistički utjecaj. Ovakvo ne postižemo želeni cilj, nego dajemo hrano malograđanskom kulačarskom mišljenju i tezama reakcionarnih snaga da, eto, ne razvijamo socijalističku demokratiju, da težimo represijama u kulturi, itd. Mi, dakako, ne moramo biti osjetljivi na to što govore malograđani, ali moramo biti osjetljivi na odjek glasina i raspoloženja u mlasama, u narodu.

— *Koje su za Vas lažne, a koje prave teme za razgovore? Recimo, da li je prava tema: Savez komunista i inteligencija?*

— O tome bismo trebali poduže pričati. Mislim da treba razgovarati o mjestu inteligencije u našem društvu. Ona je historijski naslijedena kao sloj nosilaca intelektualnih djelatnosti u društvu. Gramsci je insistirao na podjeli na naslijedenu inteligenciju i inteligenciju klase koja dolazi na vlast. U određenom smislu ta je podjela još uvijek primjerena i za naše društvo. Mi imamo naslijedenu tradicionalističku inteligenciju. To je ona inteligencija čiji duhovni vidokrug i orientacija pripadaju građanskom društvu, bez obzira što se može raditi o ljudima koji su veoma mlađi i koji su se rodili i izrastali u nas poslije oružane pobede revolucije. A imamo i organsku inteligenciju, koja je shvatila da je dio klase, da je dio pokreta, da je u njemu i da izvan njega nema da traži svoje mjesto. Mi često vodimo razgovore o inteligenciji sa pozicijama da se traži za nju izuzetan položaj u društvu, da se traži naslijedivanje duhovnog

elitizma, da se traže privilegije koje proizlaze iz klasnog društva, pa je, navodno, analogno tome, ugrožen položaj inteligencije. A mi moramo voditi razgovor o tome kako da se nosioci intelektualnih funkcija u društvu uključuju u klasu, s njom izjednačuju u društvenom i ljudskom smislu.

Intelektualac koji sebe hoće smatrati socijalističkim čovjekom, marksistom, komunistom, naprednim čovjekom u našem društvu, u našoj zemlji, mora da brine, privržen, a na tome koliko je on prisutan u radničkoj klasi, koliko u njoj i sam djeluje, koliko je misaono i moralno angažiran na programu klase, čiji je cilj da ona ne postane vječni hegemon u društvu, nego da se ljudi izjednači sa sobom, odnosno da razvija besklasno društvo.

— *Kada je reč o dilemama, koja je za Vas prava dilema koja zahteva da nađe svoje rešenje, dobije svoje mesto u Programu?*

— Mislili ste u sferi duhovnoj?...

— *U duhovnoj sferi, u oblasti stvaralaštva, i, ako hoćete, u bazi...*

— Vidite, za mene je danas osnovno, ako se radi o cijelom društvu, da li će se realizovati ono što je u Ustavu zapisano, da osnovna organizacija udruženog rada буде osnovna jedinica društva. To je ideal, koji je Marx nazvao asocijacijom slobodnih proizvođača. Sad se u nas vodi vrlo teška borba, koja će trajati dugo, za početke društva koje će počivati na asocijacijama proizvođača. Smiješno je pominjati da će se ona završiti, ako se na sudu registruju na brzinu osnovne takve jedinice.

To je u cijelini društva. A u sferi duhovne proizvodnje društva, za mene je najbitnija bitka za socijalistički kvalitet obrazovanja i za društvenu poziciju kulture, kako ona ne bi bila izolirana oblast društvenog života. A to je našlo svoj izraz i u pripremama za Deseti kongres SKJ. U Platformi, koja je već na javnoj diskusiji, nisu temeljitije i općenitije obrađena ni pitanja obrazovanja ni pitanja kulture i stoga se sada radi na izradi posebnih stavaova za ove dvije oblasti. Koliko znam, koliko sam bio u toku, platforma o obrazovanju već je dogotovljena i trebalo bi već ići na javnu diskusiju, a ovu o kulturi tek sad pravimo...

— *O ovim pitanjima bilo je reči i u Zenici, na savetovanju »Radnička klasa i kultura«. Vaše je prisustvo bilo tamo zapušteno. Šta Vi mislite o porukama i rezultatima tog savetovanja?*

— Osnovna orientacija zeničkog savjetovanja, po mom mišljenju, bila je vrlo ispravna. Posebno bih izdvajao to što je, recimo, insistiralo na spoznaji da se kultura uključuje u cijelokupni sistem društvene reprodukcije i što je naglasilo i ono što je svakom iole izgrađenom marksističko je jasno — da se mi ne borimo ni za kakav proletkult, ni za kakvu posebnu radničku kulturu. Lenjin je govorio o dvije kulture: buržaškoj i radničkoj, ali u jednom drugom smislu, u smislu različitih pogleda na svijet, različitih okolnosti konkretnog ljudskog života i različitih socijalističkih interesa. Mi ne možemo govoriti o kulturi radničke klase upravo izvan ovog konkretnog historijskog političkog okvira, o kojem je i Lenjin govorio. Glupost je govoriti da se radnička klasa bori za nekakvu svoju posebnu kulturu. Ona se, naprotiv, bori da tekovine općevječanske kulture postanu njezine tekovine i da uđu u njezin svakidašnji život. Inače, naše društvo nema nikakvog drugog cilja u kulturnoj politici nego boriti se za tu besklasnu ljudsku kulturu, ali prisvojenu od glavne proizvođačke klase društva i od svih pripadnika društvene zajednice.